

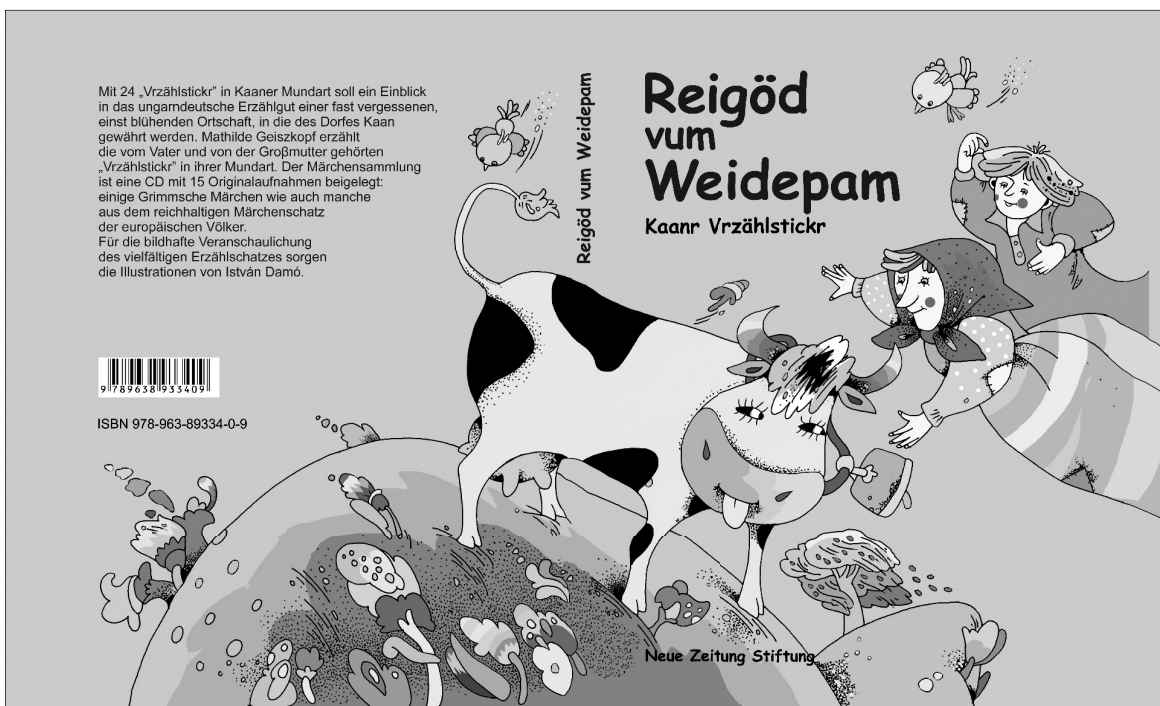
Egyszer volt... avagy „sváb” Csipkerózsika

Volt egyszer egy falu Baranyában, *Kán* volt a neve. Távolság a forgalmas utaktól, egy festői völgyben, a XVIII. század közepén alakult ki benne egy okosan gazdálkodó, virágzó faluközösség. Házaikra – eltérően a környékbeli falvaktól – a meredek tető volt a jellemző (ezt még Bajorországból hozhatták magukkal az ősök) és a dupla padlás, hogy ott tárolhassák a gazdag termést. Szorgos lakói lótenyésztésről, gyümölcsstermesztésről és az aszalt gyümölcs készítéséről voltak híresek, amit ők a helyi nyelvjárásban *hutzel*-nak neveztek. Otthon, az utcán, a földeken és az iskolában is német szó járt. Ez volt Kán 1945-ig, amíg rendben volt a világ. Csakúgy, mint a Grimm-mesében: a királyi párnak, kik igaz szeretetben éltek, népük tiszteletétől övezve, végre megszületik régen várt gyermeke, Csipkerózsika, s boldogságuk teljessé válik.

De aztán váratlanul sötét viharfelhők gyülekeznek az égen, nem sok jót ígérve. A királyságnak ama bizonyos tizenharmadik bölcs asszonya, akit elfelejtettek meghívni a keresztelőre, váratlanul felbukkan és átkot mond a kis királylányra, ami majdan a tizenhatodik születésnapján fogan meg. Kánban a „bölcs asszonynak”, ki inkább volt boszorkány, több neve

volt: elűzetés, tulajdon- és jogfosztás, kollektivizálás, megbélyegzés, modernizálás, s az átok vagy rögtön hatott, vagy belülről, lassan emésztette fel az erőket. A kitelepítés után is tovább csökken a lakosok száma, részben a paraszti egyéni birtokok gazdálkodási alapjának megvonása, no meg a kedvezőtlen közlekedési helyzet miatt. A festői környezet nem elég, ha nincs összekötő út és munkalehetőség: *Korbék, Kleinék, Hellék, Schuberték* s mind a többiek elhagyták a falut. Utolsóként – ha a közös emlékezet nem csal – *Steidler Terézia* távozott, 1970-ben. A német szó is elhalkult, elnémult az anyanyelv. Holt volt már az az idő, amikor a káni bíró, aki a pécsi vásárban járva vette meg a falu bikáját, s a hetvehelyi állomásra érve a maga tört magyarságával és otthoni nyelvjárása kiejtésétől vezérelve imígyen szólva állította meg a vonatot: „*Álni mek a fonat, jön a kani előljaro, feni pécsi pika!*”. A harangtoronyból (merthogy templomuk nem volt) a harangokat Hetvehelyre és Szentlőrincre szállították át, senki sem volt már, kinek délben vagy a mise kezdetére megszólalt volna.

Az átok megfogant, a királylány az orsóval megszurta az ujját, és – az egész palotával egyetemben – mély, százéves álomba merült. Kánban is kezdetét

A szerző, Korb Angéla könyvének előszavát adjuk közre. Megrendelhető a Neue Zeitung szerkesztőségében, 1062 Budapest, Lendvay u. 22., e-mail: neueztg@hu.inter.net, honlap: www.neue-zeitung.hu, tel.: 1/302-68-77. Ára: 2 000 Ft

vette a Csipkerózsika-álmom, húsz esztendőre. A természet lassanként visszahódította az elnéptelenedett falut, a házak, az ablakok pusztultak, a vakolat, a díszítés elporladt (a legmódosabb gazda annak idején Zsolnay-kerámiával díszítette házát), az épületek, a pajták a természet martalékává váltak. A „sváb Gyűrűfű”^{*} csak halottai „vigyázták”, német sírfeliratok, viseletbe öltözött férfiak és asszonyok fényképei a síremlékeken: már csak ennyi emlékeztetett a falu egykori lakóira. De koszorúk és mécsesek, főként Mindenszentekkor, tanúsították, hogy Kán nem ereszti azokat, akik régen ide kötődtek, még ha csak fásasztó gyaloglás árán, vagy éppen terepjárával, az alig járható földúton közelíthetik is meg a falut.

Aztán megjelenik a királyfi és vállalja a kihívást! Bátran átvágja a rózsarengeteget, mely időközben szinte fojtogatta a kastélyt, és felébreszti álmából Csipkerózsikát. Újra olyan minden, mint régen s ők boldogan élnek, míg meg nem hálnak. Kán is felébredt Csipkerózsika-álmából a 90-es évek közepén, vállalkozók és városlakók „csókkal élesztették”, és – kalandvágyból, netán kihívást keresve vagy az érintetlen természet bővületében – némely házat eredeti formájában újjítottak fel, hogy nyaralóként használják. Renoválták a harangtoronyt is (bár a harangok még nem tértek vissza), van egy étterem és egy „fürdőház”. Az egykori sikeres lótenyésztésre emlékeztető lovasiskolát is alapítottak. Semmi sem olyan már azonban, mint egykor, mert egyetlen káni sem tért vissza a falujába, s még a leszármazottaik sem. Hogy mi a tanulság a történetből – merthogy a mesének tanítania kell ugye valamire? A valóságban bizony nem minden olyan, mint a mesében...

Egyszer volt... Könyvünk, „A káni mesemondó történetei” mégis visszahoznak valamit az elvesztett Kánból. Oda térünk vissza, amikor a mesék és mondák nemcsak gyerekeknek szóló Jó éjt!-történetek voltak, hanem a felnőtteknek is szóltak. Hosszú téli estéken a fonóban mulatták velük az időt, de ha tollfosztásra, kukoricahántásra jöttek össze, akkor is szívesen hallgatták a szép szavú mesélőket. Ez a gyűjtemény folytatása a XIX. századba visszanyúló magyarországi német népi elbeszélésdokumentációnak, amit többek közt *Bünker*, *Zenker-Starzacher*, *Loschdorfer*, *Camman*, *Karasek*, *Heizer*, *Vargha* és *Mandulás* neve fémjelez. Leginkább talán Elli *Zenker-Starzacher* 1941-ben megjelent „Egy német mesemondó asszony Magyarországról” című mesegyűjteményére emlékeztet. Mindkét esetben egy asszony volt a nyelvjárási mesekincs közlője, egy nagymama: *Zenker-Starzacher*nál a „Pallanik-ó mama”, a gánti születésű *Lisi Schweighart*, a káni mesékénél pedig *Mathilde Geiskopf*. Azonos a sorsukban az is, hogy mindketten elhagyták falujukat, amikor

férjhez mentek – az előbbi Kőhányásra, majd második házassága révén Várgesztesre került, az utóbbi pedig Hetvehelyre –, de a mesélő kedvüket német anyanyelvükön el nem veszítették.

Mesegyűjteményt a mai, gyors folyású időben – önkéntelenül is feltesszük a kérdést: Kinek? Ki leli ma még örömét királyok és királynék, furfangos parasztleányok, rablók, boszorkányok és elvarázsolt lények történeteiben? Sokan – erről meg vagyok győződve. A tudomány, főként a néprajz és a nyelvjárás-kutatás, de a kontaktlingvisztika számára is rendkívül érdekesek ezek a mesék. *Zenker-Starzacher* írja előszavában: „Legfőbb törekvésem, hogy átadjak valamit a való életből. [...] Meggyőződésem, hogy egyben a tudomány is meríthet belőlük, hogy többet tudunk meg a népi elbeszélésekről, mintha a kutatászoba mélyén, zöld bevonatú íróasztalnál ülve tanulmányoznánk a könyvek holt mesekincsét.” A „nép” ugyanis nem egyszerűen átveszi és továbbadja a mesét, hanem alkotó módon bánik anyagával és ezáltal újat teremt. Kicsereéli vagy átnevezi a figurákat, keveri a motívumokat és a cselekményt, saját értékrendjével szövi át, egyéni és közösségi sorsok kerülnek közvetve vagy közvetlenül a történetbe s megadják annak összetéveszthetetlen (személyes) jellegét. De nem csak a tartalom a fontos, hanem a nyelv is – különösen, ha nyelvjárásban jegyzik fel. Megőrzi ezek a mesék azt a nyelvvállapotot, amikor a dialektus még nem az „idősek nyelve”, hanem a magyarországi németek közösségeinek természetes, hétköznapi kommunikációs eszköze volt.

A gyűjteményhez mellékelte CD jóvoltából a nyelvjárás „szájtól-fülig változatát” meg is hallgathatjuk, hisz a beszélt forma a nyelvjárás valódi eleme. Ha pedig *Zenker-Starzacher* történetében a közönség a lovagi párbaj végén „Éljen!”-t kiált, ha Peter, az egyszerű parasztleány győzelme után „mulatsák”-ot rendeznek, ha Hansi, a parasztleány a lovakat „Korwatsch”-csal tanítja móresre, vagy Heizer meséjében a szereplő „Gatjahosen”-t visel az éppúgy jellemző, mint a mi könyvünkben a „Trabant”, ami a menekülés egyik eszköze. Mindezek a példák jól mutatják, mint kapcsolódnak össze a nyelvi és nem-nyelvi elemek. Tanúsítják, hogyan színesíti a mesélők és közösségeik élete a történetek világát. Kívánhatnánk-e jobbat, mint hogy ez a könyv és hasonló társai részei legyenek az iskolai oktatásnak? A rövidebb mesék – s hozzá a hallható változatuk – mindenképpen alkalmasak arra, hogy a diákokhoz közelebb vigyük a magyarországi német nyelv és élet egy-egy szeletét. *Ix wintsch tatsü fil frait! (Teljék benne örömrünk!)*

Maria Erb

Wolfart-Stang Mária fordítása

^{*} Gyűrűfű, az 1970-re elnéptelenedett első magyar falu ébresztette rá a magyar társadalmat a régi paraszti életforma pusztulására, s az erről szóló értekezések, cikkek, dokumentumfilm és szociófotók révén az akkor visszafordíthatatlannak tűnő folyamat általánosan ismert jelképévé lett (a szerk.).